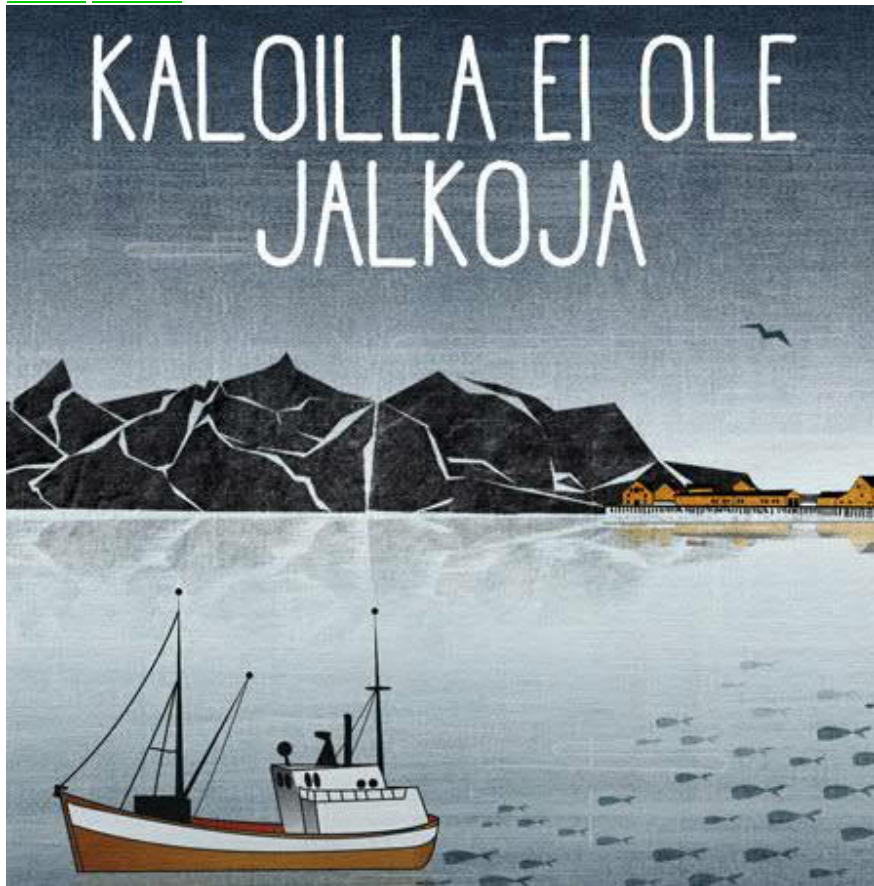

Jón Kalman Stefánsson: Kaloilla ei ole jalkoja

[AM/30 ADMIN](#)

LIISAMARI SEPPÄLÄ – 22.9.2019

Islantilaisen Jón Kalman Stefánssonin romaani *Kaloilla ei ole jalkoja* aloittaa saagan kalastajasuvusta. Kertomus jatkuu vielä suomentamattomassa romaanissa, joka on käännetty ruotsiksi nimellä *Som universum, ungefär*. Luettuani omaelämäkerrallisen romaanin Ari -nimisestä runoilijasta ja hänen suvustaan ymmärrän, miksi Jón Kalman on Islannin luetuimpia ja suosituimpia nykykirjailijoita: tarina on kiehtova, ja romaani on sekä kunnianhimoinen että onnistunut.

Teoksen päähenkilö on siis Ari, musiikista ja runoudesta kiinnostunut äitinsä nuorena menettänyt poika, jonka isä käsittelee vaimonsa kuoleman jälkeen tunteita enimmäkseen vain alkoholin avulla. Onneksi Arilla on läheinen sukulainen, joka on romaanin kertoja. Serkusten vankka ystävyys kestää vuosikymmenten koettelemukset.

Serkusten isoisällä Oddurilla on myös merkittävä osuus romaanissa. Hänelläkin on hyvä ystävä, jonka nimi on Tryggvi. Oddur kalastaa yhdessä parhaan ystävänsä Tryggvin kanssa; merenkäyntiä ja kuolemaa uhmatessaan miehet hitsautuvat yhteen. Miesten välinen lojaalius onkin keskeistä saagassa.

Oddur perustaa perheen ystävänsä sisaren, Margrétin kanssa. Näin romaanissa kuvataan Margrétin hymy:

”Siinä hän on, Tryggvi sanoo, käy nyt tervehtimässä. Silloin hän hymyilee. Hänellä on pienenpuoleinen suu, erikoinen hymy, valoisa mutta loisteliias, viaton, kujeeton ja siinä on lähes näkymätön vihjaus pimeydestä tai surumielisyydestä. Tämän hymyn hän on polttanut muutaman nuoren miehen sydämeen lännessä Kanadassa, se istui syvässä ja muuttui kaipaukseksi, joka joillain kesti koko loppuelämän.” (38)

Jos ystävyys onkin tärkeää, niin mahdollisesti vielä tärkeämpää on rakkaus. Arin isovanhempien yhteiselon alkaminen kerrotaan ainutlaatuisen vaikuttavasti. Arin ja hänen vaimonsa Thóran kipeän eron kuvauksesta taas voi päätellä, kuinka läheinen pari on ollut.

”Muttei estänyt Aria lähettämästä viestejä muutamaa päivää myöhemmin, hänen oli pakko lähettää, ei kyennyt estämään itseään, ja Katrín vastasi heti, samalla mitalla, ei suurin sanoin, mutta hyvin vihjaillen, hänen muistaakseen, tyhmiä, ajattelemattomia, petollisia tekstareita, petollisia suudelmia, petolliset kädet, eikö hänestäkään sitten parempaan ollut, eikö hänellä ole voimaa elää kokonaisena, eikö hän kestänyt arjen rasituksia, antoiko hän tiistapäivien hengettömyyden kutistaa itsensä, painaa kumaraan? Katrín on kaunis, ja kyllä, viehättäväkin, kyllä, Ari unelmoi hänestä, ne olivat joskus häpeämättömiä unia, fantasioita, mutta ajatteleminen ja tekeminen eivät ole sama asia, se ero siinä, eikö sen nimi ole petos, ja täytyikö hänen sitten pettää kaikki, lapsensa, Thóra, heidän yhteinen elämänsä, onnensa? – vain tajutakseen tämän: että Thóran nimi on yhä kaiverrettuna hänen sydämeensä?”(84)

Suvun jäsenistä voi lukemisen edetessä rakentaa mielessään sukupuun, vain Arin äitipuolelle ei anneta nimeä, eikä se ole sattumaa. Jotain romaanin monimuotoisuudesta ja polveilemisesta kertookin se, että äitipuolen uroteko kuitenkin kerrotaan, äitipuoli nimittäin estää Arin ystävänsä itsemurhan. Vähäisimmätkin sivuhenkilöt voivat olla merkityksellisiä, taksikuskitkin voivat saada nimen, luonteen ja osansa tapahtumien kulussa puhuessaan ”niin kuin vain onnelliset voivat puhua.” (96)

Oddurin Islannissa kalastus elinkeinona on sekä rankkaa että epävarmaa. Pojat saattavat alkaa työuransa merellä jo ennen teini-ikää. Kauniina, jylhänä ja karuna kuvattu luonto on elinympäristönä koulunut kansaa katovuosien, kulkutautien ja tulivuorenpurkauksien myötä.

”Norðfjörður on vuonoksi lyhyt, melkein yhtä lyhyt kuin epäröinti, sen ympärillä on yli tuhat metriä korkeita vuoria; joissakin niistä on veitsenteräviä harjanteita ja niissä rotkoja kuin huutoja. Ennen vanhaan tänne ei talvisaikaan päässyt lumelta ja ilmoilta perille kukaan paitsi kuolema ja toisinaan lopen uupunut postinkantaja” (31)

Arin Islannissa taas yksitoikkoinen työ kalateollisuuden parissa imee voimat tekijöistään. Amerikkalaiset sotilaat tuovat sekä ristiriitaa että helpotusta köyhyyteen. Arin koti on Keflavíkissa, pienessä merenrantakaupungissa, joka lopulta autioituu menetettyään sekä pyyntikiintiönsä että Naton tukikohdan.

Erottuaan vaimostaan Ari siirtyy kuin luonnostaan töihin kustantamoon Kööpenhaminaan. Kyse ei ole pelkästään skandinaavisesta yhteenkuuluvuudesta, vaan Tanska on Islannin entinen emämaa, ”jota ei tarkkaan ottaen voi aina pitää ulkomaana.” (17)

Kerronta jakautuu kolmeen aikatasoon: Arin isovanhempien aikaan Niemenkylässä, Arin nuoruuteen 1980 -luvun Keflavíkissa ja romaanin nykyhetkeen, jossa viisikymppinen Ari palaa Tanskasta kotiseudulleen saatuaan isältään kirjeen. Rakenne on onnistunut, toimiva ja myös koukuttava. Lukija seuraa kahta tarinaa: Oddurin ja Margrétin yhteiselön kehittymistä lomittain Arin lapsuuden, nuoruuden ja aikuisuuden kanssa.

Teoksessa ikävät asiat kerrotaan vähitellen. Lukija ehtii kerätä painostavaa tunnetta ja tunne vain lisääntyy ajan kuluessa. Kepeitä kohtia ei ole montaa.

”Kaikki tämä alkoi lopulta olla varsin rasittavaa. Kahdesti he heittivät häntä isolla seillä, mutta sillä ei ollut mitään vaikutusta. Miehistön hermot olivat kotimatalla hyvin kireällä, jotkut joutuivat rauhoittelemaan itseään, pidättelemään itseään, halusivat mieluiten työntää hänen päänsä kalansisälmyspaljuun, heittää hänet yli laidan, saada hänet vain tavalla tai toisella hiljaiseksi.” (114)

Romaanin tärkein teema liittyy muistamiseen ja unohtamiseen. Kirjailija osoittaa tekstillään, että vaikka unohtaminen on helppoa ja ehkä ihmiselle luontaistakin, niin on silti tärkeää muistaa myös vaikeita asioita.

”Vetää pinnalle kaikki tarinat, Itävuonoilta ja Keflavíkista, vaikka se tekisi miten kipeää, sillä jos emme uskalla muistaa, epäröimme kipeän, satuttavan, nöyryyttävän edessä, olemme mennyttä. Tai pikemminkin: emme pysty tulemaan siksi ihmiseksi, joksi synnyimme tulemaan. Meistä tulee väärennös. Latteampi kuin meistä olisi voinut tulla. Huijaamme.” (280)

Vai onko sittenkin vielä tärkeämpää käsitellä aikaa ja ajan välttämättä mukanaan tuomia muutoksia maassa, ihmisissä, kulttuurissa ja ympäristössä? Oddurin ja Margétin suhde muuttuu vähitellen, lapsia syntyy ja kuolee,

ja kohta mennyttä viattomuuden aikaa ei enää ole. Tanskalainen Peter Høeg kysyy romaanissaan *Rajatapaukset* kolme kertaa eri sanoin: ”Mitä aika on?” Jón Kalman Stefánsson ottaa haasteen vastaan ja tarjoaa sukukronikassaan ratkaisemattomaan kysymykseen mahdollisia vastauksia.

”Elämä, sanotaan jossain, on valonsäde joka raaputtaa pimeyttä, sitten se on poissa. On silti hyvä olla takapenkillä osana pimeyttä ja sulautua moottorin hurinaan, renkaiden kohinaan, olla vähän niin kuin näkymätön, ikään kuin kukaan ei saisi kiinni. Toivon, hän ajattelee, ettei tämä matka päättyisi koskaan. Mutta aika ei ota huomioon ihmisen unelmia, vaan lävistää kaiken ja aikanaan muuttaa kaiken elämän kuolemaksi. Edes pimeys ei voi pelastaa häntä nyt.” (108)

Ehkä on kuitenkin niin, että muistaminen, unohtaminen, muistot, aika ja muutos liittyvät kaikki yhteen. Palatessaan Islantiin takaisin Ari on ”keski-ikäinen mies, eksyneenä muistojensa upottavaan maastoon.” (94).

Kaloilla ei ole jalkoja kestää monta lukukertaa. Sen henkilöt ovat aitoja ja heihin kiintyy. Päähenkilö Ari on änkkyttävänä nuorena vastustamattoman herkkä ja haavoittuva. Hänen kehittymistään kuuluisaksi kirjailijaksi on mielenkiintoista seurata. Romaanin kieli on vuorotellen runollista ja aforistista. Eri aikakaudet on kirjoitettu eri tyyliellä. Teksti on täynnä uskottavia yksityiskohtia. Alati muuntuvat, joskus yllättävätkin kielikuvat kertovat kirjailijan taituruudesta. Käsitellyt teemat ovat merkityksellisiä. Toivottavasti myös saagan seuraava osa suomennetaan.

Jón Kalman Stefánsson: *Kaloilla ei ole jalkoja* (*Fiskarnir hafa enga fætur*). Suom. Tapio Koivukari.

Aviador Kustannus 2019. 297 sivua